

Kort til Britt Sveri:

B. Sveri mener jeg er »fastlåst i min position«. Jeg er fastlåst, greit nok, men posisjonen vil jeg gjerne også gi andre æren for. Noen referanser er tidligere gitt. Nok en er klassikeren, Castles and Kosack: *Immigrant Worker and Class Structure in Western Europe*, Oxford University Press 1973. Spesielt i kapitlet »Immigrants' Rate of Criminality« (s. 341 ff.) framhever de faren for misbruk av data ved sammenligning av innvandrere med den nasjonale befolkning, når slike data er tatt ut av sin demografiske og sosiale kontekst.

Når B. Sveri mener at debatten ikke bringer noe nytt kunne vel det også skyldes at kritikken ikke er tatt alvorlig.

OM POLITIETS MAGTANVENDELSE

Af SMEDEGAARD ANDERSEN

Når forskningsstipendiat Henning Koch i dette tidsskrift 1982, 243 ff under overskriften »Om politivoldens grænser« tager det udgangspunkt, at »Politiet har . . . ret til at gennemtvinge sin vilje med vold«, er muligheden skabt for misforståelser, som en del af artiklens indhold kan være udtryk for.

Politiet er en integreret del af samfundet og ikke en uafhængig juridisk størrelse med en vilje, der kan gennemtvinges. Politiet som institution i samfundet består alene fordi borgerne har etableret den og udstyret den med pligter — herunder med pligt til at anvende magt over for modvillige borgere i anholdelsessituationer. Når politibetjenten udøver magt, repræsenterer han borgernes vilje ikke hverken sin egen eller en politietats. Kriminologiforskningen kommer på afveje, hvis den tager sit udgangspunkt i, at politiet er borgernes modstander eller blot en størrelse, der er adskilt fra borgerne, og som kan gennemtvinge en vilje ved straffri magt-anvendelse.

Sådan kan forholdet mellem politi og borgere karakteriseres under andre politiske systemer og på baggrund af visse politiske holdninger. Den juridiske teori i vort retssystem vinder ikke ved at give hensynet hertil høj prioritet.

Den juridiske teori ville også kunne styre uden om visse fejltagelser, hvis den afstod fra at overtage sensationsjournalistikkens udtryk »politivold« og i stedet anvendte mindre tendensiøse udtryk som »lovlig magtanvendelse« og »strafbar vold«. At antage et specielt ord for politiets ulovlige magtanvendelse antyder, at denne adfærd har et omfang, der gør en særskilt betegnelse påkrævet, og det er jo ikke tilfældet. Meningsforstyrrende bliver det under alle omstændigheder, når ordet »politivold« anvendes til dækning både af den lovlige magtanvendelse og den strafbare vold, der udøves af politiet. Formelt er det måske ikke forkert at anvende fællesbetegnelsen »vold« for både den lovlige og den strafbare magtanvendelse. Der kan henvises til, at straffelovens § 244 er overtrådt ved politiets magtanvendelse, og at frifindelse skyldes indholdet af straffelovens § 13, stk. 3; men det bliver alligevel meningsforstyrrende, fordi den lovlige magtanvendelse ikke alene er lovlig i kraft af eksistensen af straffelovens § 13, stk. 3. Også uden denne bestemmelse ville magtanvendelse inden for visse grænser ikke kunne straffes, og allerede hen-

synet til de subjektive forudsætninger vil udelukke straf ved udfoldelse af en magt, som borgerne har pålagt politiet at anvende.

Det er ikke frugtbart for den juridiske teori at blive spændt for den vogn, der i øvrigt skubbes af sådanne politiske kræfter, som løber fra ansvaret for prioriteringen af hensynene til på den ene side de modvillige borgere, som udsættes for magtanvendelse, og på den anden side det øvrige samfund, der nyder godt af den beskyttelse, der ligger i anholdelsesbeføjelsen, og den magtanvendelse, der udfoldes i forbindelse hermed. Det er nemlig de samme politiske kræfter, som skjuler sig bag de politibetjente, der udses til at være ofre for sensationsjournalistikkens hetz. En hetz, som ikke ville kunne fænge, hvis politikerne også vedstod, at de på borgernes vegne havde ansvaret for rekrutteringen til politistyrken og for den bestående retstilstand, hvorefter politibetjentene under ansvar skønner over behovet i det enkelte tilfælde for magtanvendelse og over magtanvendelsens form og omfang.

At opstille politiet som en enhed med egen uafhængig vilje er egnet til at kaste tågeslør over de reelle ansvarsforhold i samfundet, og er også hermed egnet til at føre debatten om grænserne for politiets lovlige magtanvendelse på vildspor.

Det er også tilfældet, når den juridiske teori, som det sker i Kochs artikel, undlader at skelne nøje mellem spørgsmålet om på den ene side, hvorvidt grænserne for politiets lovlige magtanvendelse i en konkret situation er overskredet, og på den anden side spørgsmålet om, hvor grænsen mellem lovlig magtanvendelse og strafbar vold skal trækkes. Det førstnævnte spørgsmål er et problem vedrørende fastlæggelse af faktum — et bevisspørgsmål — medens det andet er materielt kriminalretligt. Der er ganske vist en del synspunkter, der går igen ved den juridiske behandling af begge spørgsmål, og der er også anden sammenhæng mellem dem; men det er ikke ensbetydende med, at det ikke er afgørende nødvendigt at skelne mellem, hvornår det ene og hvornår det andet problem behandles.

Sådan sondring foretages ikke ved artiklens omtale (p. 245—247) af U.1982.824H. Dommen vedrører en politiassistent fra Århus, som var tiltalt for i tre tilfælde i tjenesten at have udøvet vold i anholdelsessituationer, hvor byretsafgørelsen, hvori jeg deltog, faldt ud til frifindelse, medens landsretten stort set på samme bevisgrundlag som byrettens domfældte i det væsentlige i overensstemmelse med anklageskriftet, hvorefter højesteret nedsatte landsrettens straffastsættelse fra 4 måneders fængsel til fængsel i 60 dage.

Ikke alene analyseres denne dom i artiklen, der angiver at omhandle emnet »Om politivoldens grænser«; men den fremhæves som den »første domfældelse af mere principiel rækkevidde siden 1930'erne« vedrørende grænserne for politiets tvangs-anvendelse i forbindelse med anholdelser. Det er ikke heldigt, når kendsgerningen er, at dommen slet ikke handler om fastlæggelse af grænserne for den lovlige magtanvendelse i anholdelsessituationer, men alene drejer sig om bevisspørgsmål og fastsættelse af sanktion.

Højesteret har alene taget stilling til sanktionen. Allerede af den grund er højesterets afgørelse ikke principiel for den grænsedragning, som artiklen omhandler. Men heller ikke sagens behandling i øvrigt — i hvert fald ikke byrettens — har vedrørt denne grænsedragning mellem den lovlige magtanvendelse og den strafbare vold.

Det kan vel formelt hævdes, at alle instanser i straffesager af egen drift tager stilling til, hvorvidt de handlinger, der er beskrevet i anklageskriftet, er strafbare. Og det følger vel også heraf, at de instanser, der domfælder — altså også højesteret — dermed har anerkendt, at de beskrevne handlinger er placeret på den strafbare side af grænsen for politiets lovlige magtanvendelse.

For byretten — som formentlig for de overordnede instanser — var der imidlertid ingen uenighed om, at de handlinger, som var beskrevet i anklageskriftet, og som tiltalte påstodes dømt for at have foretaget, uden for enhver tvivl var på den strafbare side af den omhandlede grænse. Det var herefter alene rettens opgave at fastslå, hvorvidt det var bevist, at tiltalte havde foretaget de handlinger, der var beskrevet i anklageskriftet.

Det fandt byretten som nævnt i modsætning til landsretten ikke, og byrettens præmisser til dommen — både de generelle og de, der er anført ved de enkelte forhold — vedrører således alene grundlaget for rettens bevisbedømmelse — og vedrører altså ikke fastlæggelsen af grænserne for politiets lovlige magtanvendelse. Kun på dette grundlag kan præmisserne analyseres.

Uden at krænke hverken regler om voterings hemmelighed eller den tradition, at dommere ikke deltager i diskussion om domme, hvori de har deltaget, kan jeg tilføje, at byretten med et som nævnt andet resultat end landsretten har søgt at sætte sig ind i de faktiske situationer, som gennem bevisførelsen oprulledes, og herved har taget hensyn til de faktiske konstateringer, som er beskrevet i præmisserne — også de konstateringer af faktiske kendsgerninger, der er beskrevet i præmissernes generelle del. Herved har retten forsøgt at redegøre for, hvorledes resultatet er nået under anerkendelse af, at det afgørende for bevisbedømmelsen er, at ingen »juridisk virkelighed« er interessant i konkurrence med de virkeligheder, der udspringer af tiltaltes, forurettedes og andre vidners virkeligheder, således som retten kan udlede dem af forklaringerne, disses baggrund og de øvrige oplyste omstændigheder.

Det er Koch, der anvender begrebet »juridisk virkelighed« og sætter lighedstegn mellem denne virkelighed og »domstolenes kølige eftertanke«. Det er i det mindste ikke klart, hvad forfatterens mening er med dette udtryk, og det er i hvert fald meningsløst, hvis det skal dække den opfattelse, at domstolenes bedømmelse af afgivne forklaringer er andet og mere end at søge at fastslå, hvad det er disse vil udtrykke, og om der er momenter som påvirker dem — herunder gør dem utroværdige.

Når byretsdommens præmisser læses som udtryk for rettens opfattelse af grundlaget for bevisbedømmelsen — herunder den konstatering, at grænsen mellem lovlige magtanvendelse og strafbar vold er påvirket bl. a. af rekrutteringspraksis og prioritering af forskellige hensyn, bortfalder grundlaget for forfatterens konklusioner vedrørende de virkeligheder, der efter forfatterens opfattelse har været afgørende for henholdsvis landsretten og byretten, og der er som nævnt under alle omstændigheder ikke plads til at tage højesterets afgørelse af strafudmålingen til indtægt for den ene eller den anden bevisbedømmelse eller grundlaget herfor.

Måske må erkendelsen heraf også føre til, at forfatteren vil revidere det afsluttende postulat, at det »fra et forskningsmæssigt synspunkt må være den mest sikre

metode« at deltage i politiets arbejde som observatør. Det er foruden at være en overvurdering af forskernes evner m. h. t. at fastlægge grænsen for lovlig magtanvendelse tillige en fejlsvurdering af den faktiske konstatering, at hans tilstedeværelse kan have betydning for forløbet af episoden og for bedømmelsen af bevisførelsen, som selvfølgelig måtte omfatte afhøring af observatøren, der måtte forklare, hvad han fra sin sikre position bag betjentenes brede rygge havde oplevet. Det er ikke sikkert, at den bevisbedømmende domstol vil lægge afgørende vægt på observatørens forklaring om, hvorledes han bedømte situationen og behovet for magtanvendelse og dens omfang, hvis spørgsmål i så henseende overhovedet kunne tillades stillet/besvaret.

Koch's beretning om, at en observatør, der i forskningsmæssigt øjemed deltog i politiets patruljering, har konstateret, at selv under hans tilstedeværelse udspilles »alvorlige tilfælde af politivold«, er interessant, fordi det siger noget om politibetjentenes opfattelse af indgrebene som lovlige — og dermed om forsættet til at begå strafbar vold. Det siger derimod mindre eller intet om grænsen for politiets magtanvendelse. Snarere understreges sammenhængen mellem problemet om den magtudøvende betjents forsæt og den kendsgerning, at skønnet over behovet for magtanvendelse og magtanvendelsens form og omfang er overladt til betjenten under ansvar, og det understreger rigtigheden af den konstatering, at bevisbedømmelsen også vedrørende forsættet må tage hensyn til, at politimyndigheden består af et forskelligartet menneskemateriale — nogle mere håndfaste end smidige og nogle med en ildhu, der kan fortrænge overblikket — begge dele med mulighed for fejlskøn, som ikke i alle tilfælde skal rammes af bagklogskabens bedreviden. Koch's oplysning understreger tillige, at bevisbedømmelsesgrundlaget også vedrørende forsættet kan være en konstatering af nogle personlige egenskaber hos tiltalte.

At forfatteren anvender dommen under behandling af emnet »Om politivoldens grænser« fører formentlig til den fejlkonklusion, at der af dommen kan udledes et svælg — eller blot nogen afstand — mellem de udgangspunkter, som landsret og byret har taget ved bevisbedømmelsen. Og anvendelsen af dommens præmisser er formentlig tillige årsag til, at Koch bringes helt over i slagordenes verden ved at kendetegne byrettens afgørelse som en »psykologisk eller sociologisk dom«, der ikke har sit grundlag i »en juridisk prøvelse af den konkrete situation«. Helt galt bliver det, når denne konstatering stilles i modsætning til det, som forfatteren kalder »den juridiske virkelighed«, eller til det, som han identificerer dermed og kalder »domstolens kølige eftertanke«.

Hvor grænsen for politiets magtanvendelse skal ligge er et højaktuelt problem — meget mere politisk end egentligt juridisk eller kriminologisk. For borgernes — både de villige og de modvillige — og for politibetjentenes skyld ville det være ønskeligt, at politikerne skaber mere klarhed, således at den ikke skal etableres gennem domstolens praksis i straffesager mod politibetjente.

Det ville være uholdbart at henvise betjentene til at holde sig i en så sikker afstand fra grænsen, at tiltalerejsning ikke kommer på tale.

Dommer J. Smedegaard Andersen,
Vester Allé 10, 8000 Århus C.